

ANKARAD, 2020; 1(2): 669-682	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI:

**ERNST WERNER, IAONNIS KANTAKUZINOS,
UMUR PAŞA VE ORHAN***

Çeviren: Derya Koray DÜŞÜNCELİ**

14. yüzyıl, Bizans ve bunun ötesinde tüm Balkanlar¹ için bir dönüm yüzyılıydı. Balkanlarda büyük ölçekte iç ve dış kaynaklı krizler ve çalkantılar çağı yaşıyordu. Bir yanda Bizans'taki feodal düzenin parçalanması, diğer yanda aceleyle büyük bir Sırp İmparatorluğu kurulma girişimi. Kırsal ve kentsel kitlelerin ayaklanması sınıf mücadelelerine daha önce görülmemiş bir dinamik kazandırdı. Görünüşe göre halkın gücü yalnızca içerideki korkunç dönüşümün üstesinden gelmekle kalmayıp aynı zamanda dış ticaret sermayesinden ekonomik kurtuluşu sağlamak için de tasarlanmış gibiydi. Ancak bu arada, tarihsel sahnede güçler oyununu giderek daha fazla belirleyen Türk devri adından yeni bir aktör ortaya çıkmıştı. Bu gücün Bizans ile Batı, İmparator ile Çar, merkezi güç ile taşra soyluları, yoksullar ile zenginler büyük toprak beylerinin arasındaki mücadeleden galip çıktığını biliyoruz. Ancak bugüne kadar bu felaketin en derin nedenlerinin nerede yattığını, hangi öznel ve nesnel faktörlerin bir araya gelerek etkili olduğu hususundaki son netliği henüz bilmiyoruz. Esasen, konunun en iyi uzmanlardan biri olan ve 1937'de vefat eden Franz Babinger'in yargısı bugün hala esasen geçerlidir: 14 ve 15. yüzyıllar, Orta Çağ'da Avrupa tarihinde en muğlak ve en az çalışılmış olanlardır. Bu nedenle dönemin aydınlatılmasına hizmet eden her katkı sadece minnettarlıkla karşılanabilir.

Rumen Bizans uzmanı E. Frances, imalı bir makalesinde ünlü Gordion kör düğümünü tek bir kılıç darbesiyle kesmeye çalıştı. Frances, Türklere Avrupa'nın yolunu açmaktan tümüyle Bizans soylularını sorumlu tutar. Tahtı ele geçiren ve taht gasıbı olarak adlandırılan İaonnis Kantakuzinos, Anadolu'dan Balkanlar'a kadar olan ordulara liderlik ediyordu, kendisinin ve Türk Beyliği olan Aydınoğulları'nın yönetimindeki Bizans-Türk

* Bu metnin orijinali şu künyeyle yayımlanmıştır: E. Werner, "Johannes Kantakuzenos, Umur Pasha und Orchan", Byzantinoslavica, XXVI, Prague 1955, s. 255-276.

** Arş.Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, kdusunceli@ankara.edu.tr. ORCID: 0000-0001-5491-5095.

¹ Bölge için bazı yayınlarda Güneydoğu Avrupa terimi de kullanılmaktadır.

imparatorluğu üzerine spekülasyonlarda bulunuyordu. Ancak Kantakuzinos münferit bir olay değildi. Bizans soyluları Anadolu'da Türklere teslim oldu, kendi hükümetlerinin tüm savunma önlemlerini sabote etti ve en sonunda Osmanlıların en güçlü Türk emirlerine katıldılar. Bizans soyluları, anavatanlarına ihanet etme pahasına kendi sınıflarını kurtarmaya çalıştı. Frances bu görüşünde yalnız değildi. Sovyet Bizans uzmanları Z. V. Udal'cova ve M. J. Sjuzjumov da Frances ile ana noktaları paylaşan iki temsilcidir. N. Jorga'ya göre İslami himayedeki Osmanlı İmparatorluğu, Bizans devletinin devamı niteliğindedir. Sonuç olarak 16. yüzyıl hümanistlerinin eski düşüncesi yeniden uyarlandı, buna göre Osmanlı İmparatorluğu ve devlet teşkilatı, Bizans'ın tarihsel bir devamından başka bir şey değildi. Kantakuzinos ve Umur arasında kurulan ittifak öne sürülen bu görüşe yönelik erken bir kanıt niteliğindedir. Son yıllarda olduğu gibi P. Lemerls ve ekolünün araştırmaları ve Türk tarih yazımının sunduğu yeni sonuçlar sayesinde daha fazla bilgi elde edildi. Bizans Soylular Partisi'nin bir destekçisi olarak Kantakuzinos'un mülkiyetini ve iktidarı korumak adına kasıtlı ve sistematik olarak İmparatorluğu Türklere teslim edip etmediği sorusunu bir kez daha irdelemek faydalı görünüyor.

1. Soyluların Vatana İhaneti mi?

Bizans İmparatoru Kantakuzinos'un Aydınöğlu Gazi Umur Bey ile yakın ilişkileri vardı. Kantakuzinos'un isteği üzerine Emir 1334 yılında Alaşehir'in (o zamanki adıyla Filadelfiya) Hristiyan sakinlerden vergi almaktan vazgeçti çünkü Emir düşmanıyyla ittifak yapmak istiyordu. Bu ittifak İmparator II. Androdikos'un bilgisi dâhilinde gerçekleşti. Aynı yıl II. Androdikos Saruhan Beyliği'nden Cenevizlilere karşı kullanmak için askeri destek istedi, bu hedefine ulaşmak için de sarayında tuttuğu Saruhanlı rehinelere baskı aracı olarak kullanmaktan çekinmedi. 1337'de Aydınöğlularıyla askerleri iş birliği yaparak asi Arnavutlara karşı mücadele etti. II. Androdikos'a göre Türklere hafif silahları ve hareket kabiliyetleri bakımından dağ savaşına Yunan atlı birliklerinden daha yatkın görünüyordu. Türklere birlikte ülkeyi Dıraç'a kadar yağmaladılar. Kantakuzinos imparator olduktan sonra da Türklere iyi ilişkilerini ve iş birliğini sürdürdü. Ağırıklı olarak Umur'la olan bağlantılarını kullandı. Kantakuzinos Umur'u dosttan çok kendisinin kölesi olarak görüyordu. Umur ise İmparator'un davasına kendi davası gibi sahip çıkıyordu. İmparatorun muhalifleri de Umur hakkında aynı izlenime sahipti. Nikiforos Grigoras, Umur'un Kantakuzinos'a derin bir dostlukla bağlı olduğunu, ona ve onun mirasçılara yaşadığı süre boyunca gönüllü olarak yardım ve hizmet etmeye kararlı olduğunu yazar. Kantakuzinos'a göre Paşa'nın ona olan bağlılığı zaten aşıkardı. 1343'te Selanik kuşatması sırasında, Emir Paşa'nın atından inerek kendini adamış şekilde İmparator'a yaklaştığı ve İmparator'un ayaklarına kapanarak selamladığı rivayet edilir. Türk halkı kendi veya müttefiklerinin topraklarındaki halka hiçbir zaman zarar vermezdi. Ancak Emir Paşa köylülere esir düşüp köle edilmelerine karşı kentlere ve daha kalıcı yerlere çekilmelerini salık verdi. 1341'de Türklere yapılan ittifak, Kantakuzinos için yalnızca

ganimet ve paraya dayanan bir ittifak gibi görülse de bu ittifak aslında onun için iç savaş sırasında giderek daha zorunlu bir hal aldı. Mevcut tüm güç imkânlarıyla Kantakuzinos'a karşı duran sadece İmparatoriçe Anna ve Patrik değil, aynı zamanda asillerin egemenliğine karşı çıkan ve böylece iç savaşa bir sınıf mücadelesi niteliği kazandıran kentlerdeki Halk Partisi'ydi. Patrik Iaonnis Kalekas ve *megadük* Apokafkos'un yürüttüğü diplomasi Bulgaristan'dan İvan Aleksandr ve Sırbistan Çarı Stefan Duşan'ın İmparator'a karşı cephe almasına neden oldu. Şayet Umur'un birliklerinin müdahalesi olmasaydı Dimetoka kenti 1344'te düşer ve İmparator'un Karaferya'ya kaçıışı başarısız olurdu. Haçlı filosu tarafından tehdit edilen ve İzmir Limanı'nı düşmana teslim eden Aydın Beyliği'nin düştüğü duruma rağmen Umur Kantakuzinos'a destek sağlamaya devam etti. İmparatoriçe Anna, 1346'da Kantakuzinos'a karşı Saruhan Bey ile anlaşma yaptı, bunun üzerine Umur birliklerinin yanı sıra Saruhan'dan Trakya'ya 200 kişilik iki birlik gönderdi. Bu birlikler Saruhan Türklerini ya kendi tarafına geçmelerine ikna edecekler ya da onları durduracaklardı. Grigoras'ın anlattıklarına göre imparatoriçenin generali Vatacis, Türk askerlerini dizginlemeyi başaramadı çünkü Kantakuzinos yandaşlarıyla birlikte güvenli kalelere çekilmişti, böylece açgözlü ve yağma yanlısı Türkler önlerinde hiçbir şey bulamamış ve kısa sürede açlık çekmişti. Bu duruma öfkelenen Türkler, Vatacis'i öldürüp İmparator'un tarafına geçtiler. Meşru Parti ise Apokafkos'un ölümünden sonra bir daha Türk yardımlarından yararlanmadı. 1343'te *megadük* bu konuda geri adım atmak zorunda kaldı. Kantakuzinos, Anna'ya gönderdiği bir elçiyle Apokafkos'u Trakya halkına kölelik, ölüm ve sefalet getiren yolu ilk kez açmış olmakla suçlar. Fakat barbar işgalini Kantakuzinos'un Apokafkos'a yüklemeye hakkı yoktu çünkü kendisi de Türklere ve Romalılara karşı aynı anda savaşamayacağından aynı yöntemleri kullanmak zorunda kalmıştı. Bu konuda M.E. bize yol gösteriyor ancak yalnızca kimin suçlu olduğu sorusuna cevap vermek asıl cevaplanması gereken sorunun çözümünde bizi bir adım öteye götürmüyor. Bizans imparatorları ve devlet adamları ihtiyaç duyduklarında her zaman barbarca desteğe başvurmuşlardır. Bu durum 14. yüzyılda olağandı. Öte yandan, Kantakuzinos'un başını çektiği soyluların, merkezi hükümet tarafından tehdit edildiklerinde konumlarını korumak için imparatorluğu barbarlara devretmek istedikleri kesin olarak kanıtlanılabileydi bu yeni bir şey olurdu. IV. Haçlı Seferi'nin arifesinde imparatorluk yönetiminin egemen sınıfın geniş çevrelerinin artan ayrıcalıklarına karşı sert bir mücadele yürüttüğü kuşkusuzdur. Eyalet soylularının gücünün artmasıyla birlikte sıkı merkezileşme daha da önem kazandı. Apokafkos ve Kalekas Bizans'ı batı ve doğu düşmanlarına karşı istikrara kavuşturmak ve onu dirençli kılmak için kent hareketlerinin yardımıyla devlet mekanizmasını merkezileştirme hareketine başlamanın zamanının geldiğine inanıyordu.

Soylular ise bu girişimlere karşı direnç gösterdi. Onların istediği merkezle bağlantısı zayıf bağımsız iktidar alanları geliştirmektir. İmparatorluktaki kargaşa, Türklerin yıkıcı seferleri ile birleştiğinde tarımı verimsiz, hatta

bazı yerlerde imkânsız hale getirdi. Bu durumdan etkilenenlerin sığır yetiştiriciliği yaparak kaybı telafi etmeye çalıştıkları bilinmektedir. Benzer bir durum Arap istilası altındaki İspanya'da da gerçekleşmiştir. O zamanlar düşmandan kaçarken emniyete alınabilen hayvan sürüleri ve mücevherat toprak sahipliğinden daha değerliydi. Kantakuzinos'un sahip olduğu dev hayvan sürüleri bunu kanıtlar nitelikteydi. Frances 1278 ile 1294 yılları arasında İzmir yakınlarındaki Lembiotissa manastırına soylular tarafından yapılan büyük toprak bağışlarını tarımdaki düşüşe bağlar.

Anadolu'dan gelen bu örnek genelleştirilmemeli ve bundan çok geniş kapsamlı sonuçlar çıkarılmamalıdır. Aksine 14. yüzyılın ortalarından beri manastır ve kilise topraklarının sadece Bizans'ta değil, aynı zamanda %20'ye varan bir kısmının kamulaştırıldığı Sırbistan'da da görülmüştür. Bununla beraber, Kantakuzinos, Palamas çevresindeki Rahipler kendisine güçlü destek verdiğinden kilise ve manastır mülklerine ayrıcalık tanıyan eski politikasını sürdürdü. Günümüzde bu bağlantıyı H.-G. Beck tümüyle rastlantı olarak niteler: Tartışmaya yol açacak politik ya da sosyo-politik herhangi bir çelişkidenden bahsedilemez. Buna karşılık, O. Tafrali, daha 1912'de Hezikhast keşişleriyle büyük toprak sahiplerinin, siyasal ve toplumsal nedenlerle iş birliği yaptıklarına ve kentli halk hareketlerine, Barlaamcıların aydın teolojisine karşı aynı cephede yer aldıklarına dikkat çekmişti. D. Angelov da benzer görüşten yola çıkarak Hezikhastların halkın siyasal faaliyet yerine mistik içe kapanma öneren niteliğiyle sınıf mücadelesinde gerici rol oynadıklarını vurgular. B.T. Gorjanov, Hezikhast'ın Bizans'ta var olan tüm ilericiye karşı savaştığı konusunda Halk Partisi (Zealotlar) ile Palamasçılar arasında aşılabilir bir boşluk olduğunun altını çizer. Bu sıfatla yönetici sınıfın, bir başka ifadeyle, Kantakuzinos'un Asiller Partisinde aktif rol aldılar. Şüphesiz her iki parti arasında bir yakınlıktan bahsedilebilir. Amaçları ve görüşleri saf tesadüflere inanacak kadar yakındı. Ama bu, Kantakuzinos'un ve yandaşlarının ve Palamas'ın görüşlerinin her durumda örtüştüğü sonucuna varabileceğimiz anlamına gelir mi? Pek olası değil. Sjuzumov bu soruya olumlu yanıt verir.

Sjuzumov kanıt olarak Palamas'tan gelen ve esareti sırasında Osmanlılarla yaşadıklarını aktaran ve yeşil yonca üzerindeki Türk egemenliğine övgüde bulunduğunu mektubu gösteriyor. Bu mektupta Orhan'ın vurguladığı hoşgörülü din politikasından etkilendiğinden bahseder, Orhan'ın buyruğunun altını çizer ve Müslümanların Hristiyan devletler üzerinde yükselme olasılığından korkar, ayrıca Türkleri Hristiyanlığa döndürme umudu taşıdığını belirtir. Sjuzumov böylesi bir tavrı esaret ideolojisi olarak tanımlar. Ancak Kantakuzinos bu tavrı paylaşmakta mıydı? Bizans soyluları, bu ikilemeden çıkış yolu olarak kendilerini kayıtsız şartsız Türklere adanmaktan başka bir yol bulamadı. Frances, bu tezi desteklemek için birkaç örnek veriyor. Bizans'taki Türk Karşıtı Parti, daha 1366'da Patrik Kalistos'u zehirle ortadan kaldırmak için 1363'te planlanan Macar müdahalesine karşı çıkmayı başardı çünkü Osmanlılara karşı bir Balkan ittifakı örgütlemek istiyordu ve hatta 1401'de Peloponnes'teki Hexamilion duvarını

ortadan kaldırmayı ve Osmanlıların güneye giden yolu açmaya çalışıyordu. Z.V. Udal'cova araştırmalarında aynı konu üzerine 15. yüzyıla ilişkin olgular bir araya getirilmiştir. Sırbistan'da Kosova Ovası'ndaki ilk savaştan sonra despot Lazar'ın küçük oğlu Vuk'un önderlik ettiği ve kardeşi Stefan'ın imparatorluğu kendisiyle paylaşmasını sağlayan bir Türk Karşıtı Partisi vardı. Her şeyden önce, belirtilen tüm gerçeklerin imparatorun istifasından sonra yalan olduğu dikkat çekicidir. Kantakuzinos'un müttefiki Umur'a yardımlarına karşılık olarak herhangi bir kasaba ya da bölge teklif ettiğine dair tek bir veri yoktur. Aksine III. Andronikos'un ölümünden kısa bir süre önce onu harekete geçiren çok daha farklı ve görünüşte vatansever planlara sahipti. Kendi ifadesine göre savaş konseyinde şunları söylediği söyleniyor: Tanrı'nın yardımıyla Mora'da yaşayan Latinleri krallığa tabi kılmayı başarırız, Atikka ve Boetia'da yaşayan Katalanlar kendi arzularıyla veya zorla bize katılacaklardır. Tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi Romalıların gücü Mora'dan Bizans'a kadar uzanacak ve Sırp'lardan ve diğer komşu barbar halklardan uzun zamandır bize yaptıkları tüm hakaretlerin hesabını sormak kolaylaşacaktır. Onun gözünde planlarını asıl tehdit eden Aydınogulları değil, Sırp'lar ve Latinlerdi. Osmanlıların Balkanlar'da yerleşmesinden önce İmparatorun bel bağladığı soyluların büyük çoğunluğu teslim olmayı pek düşünmüyorlardı. Peki Bizans soylularının düşündükleri neydi? Bir Yunan imparatorunun yönetimindeki bir federal devlet kurulmasıydı, bir Türk sultanı yönetimindeki merkezi bir despotluk kurulması değil. 1341 ve 1354 yılları arasında zarlar henüz atılmamıştı. Kentlerdeki devrimci halk hareketi soyluları derinden korkutmuştu ve Selanik ve Edirne'deki yolmuş büyük toprak sahipleri güçlü adamı bekler hale gelmişse de Kantakuzinos'un programı, sınıf çıkarlarının bir Yunan hükümdarının güvencesi altına alınacağına dair onlara söz vermişti. Bizans soylularının yeni bir devletle ilgili sahip olduğu emareler, Teselya yüksek rütbeli soylularının özgürlüklerinden rahat bir şekilde anlayabiliriz. Michael Gabrielopoulos tarafından Phanar (Fener-İstanbul) sakinlerine verilen Haziran 1343 tarihli bir karamamede, hükümdar onlara toprakları üzerinde özgürce tasarruf hakkı tanıyor, vergi ve zorunlu ikametden muaf tutuyor ve askeri yükümlülüklerinin sınırını tam olarak çiziyordu. Karamame, devletlerarası bir antlaşma biçiminde düzenlenmiş ve imzalanmıştır. Gabrielopoulos'un ölümünden sonra, Teselyalılar Kantakuzinos'a elçilerini göndermiş, hemen hemen aynı özgürlükleri içeren ve İmparator'un özel buyruğuna yansıyan yeni bir antlaşma müzakere etmişlerdir. İmparator bu tavizle değerli zırhlı binicileri güvence altına almış oldu. Şarklı bir despot ise bu tür tavizler vermeye pek sıcak bakmazdı. Ayrıca başka bir şey daha vardı: aşağı yukarı toplumun tüm sınıflarını ve katmanlarını etkisi altına alan Batı'ya karşı düşmanlık. 1339'da Avignon'da Basileus adına Kilise Birliği için XII. Benedikt ile görüşen Kalabriyen Keşiş Barlaam bunu gerçekçi bir dille şu şekilde ifade etti: Greklerin kalplerini sana karşı katılaştırılan şey dogmatik sorunlardaki farklılıklar değil, Greklerin Latinlerden çeşitli zamanlarda gördükleri ve hala da görüyor oldukları kötülükler

karşısında onların Latinler hakkındaki tüm düşüncelerine egemen olan nefrettir. Bu nefret oradan kaldırılmadıkça sizin birlikçi girişiminiz başarılı olmayacaktır. Daha sonra başka bir yerde, Yunanlıların güveninin ancak fetihlerini durdurulmasına yönelik olarak Türklere derhal etkili desteğin sağlanmaya başlanmasıyla kazanılabileceğini söyledi. Ortak bir düşmanla birlikte savaşmak Yunanlılar için son derece önemli olacaktır. Bizans'a kesinlikle bağlı kalan sözde saray soyluları başta olmak üzere bir dizi devlet adamı ve aydın, asıl rakibin Türkler olduğu konusunda ortak bir anlayışa sahipti. 1280 yılında İmparator II. Andronikos'un sarayına dönen Theodoros Metokhites, İznik'ten geldiği için kendi deneyimlerinden çok iyi tanıdığı Anadolu'daki Türklerin ne denli tehlikeli olduklarını vurgulamıştır. Geleneksel dünya görüşünün resmi iyimserliğinden kasıtlı olarak kopan ve "Stoacı bir hazır bulunuşluk ile kaderci bir hareketsizliğe" eğilim gösteren felsefesi, imparatorluğun maddi ve manevi tüm rezervlerini tehlikeli düşmana karşı seferber etmeye yetmedi. En sevdiği öğrencisi tarihçi Nikiforos Grigoras, Türklere karşı hep nefretle doluydu. Türklerin 1340'ta Trakya ve Mezya'yı nasıl altüst ettiklerini, gece gündüz demeden yağmalayıp ölü ve canlı ganimetleri Anadolu'ya nasıl taşıdıklarını, "onlara karşı koyacak kimse bulunmadığını" acılar içinde tasvir eder. Bu nedenle, Türkleri ülkeye sokan İmparator Kantakuzinos'u acımasızca eleştirir. Grigoras'ın kafasında Bizanslı tüm partilerin ortak bir savunma cephesi oluşturması vardır. O, popüler halk hareketlerine ve kent demokrasisine öğretmeni Metokhites gibi az sempati duyuyordu. II. Andronikos döneminde en etkili danışmanlardan biri olan devlet adamı ve hümanist Nikephoros Chumnos, kendi öz güçlülerini yansıtmaya fikrini çok daha net bir şekilde dile getirdi. Anadolu'daki Türk saldırısına karşı verilen mücadeleyi, Perslerin Antik Çağ'da geri püskürtülmesinin muadili olan bir kültür misyonu olarak görüyordu. Zaten tersine dönen Katalan yardımını reddetti ve görmezden geldi ve Bizanslıların manevi üstünlüğünü bir kez daha diğer halklara yaymanın Türk barbarlarına karşı zaferi de beraberinde getireceğine inanıyordu. Peki bunun için gerekli kuvvetler nereden gelmeli ve nasıl organize edilmeliydi? Cevap bulamadıkları soru buydu. II. Andronikos zamanında Anadolu'daki barbarlara karşı köylülerin savunmasına liderlik eden sözde Ivajlo gibi halktan gelen adamlar, merkezi otorite tarafından hoş karşılanmadı ve şüphayla bakıldı ve sonunda zindana atıldı. Elbette bu köylü milislerin fazla bir şey beklenilemezdi ancak hükümet tarafından tam anlamıyla teşvik edilip organize edilmiş olsalardı dirençli bir savunma için temel oluşturabilirdi. 150 yıl sonra Hünyadi Yanoş'un köylü milisleri destekleyen politikaları sayesinde Belgrad'ı 1456'daki Türk işgalinden kurtarılmasını sağladığı ve aynı zamanda Türklerin Buda'ya giden yolunu engellediği bilinmektedir.

Türk Karşıtı Saray Partisi ise köylü milislerin bu başarısını umursamadı. Egemen sınıfın bir bütün olarak bu umursamazlığı alt sınıfları hainliğe teşvik etti. 1284 yılında Bizans deniz filosunun çoğu dağıtıldığında birçok Yunan denizcisi Türk Deniz Emirlikleri'ne katıldı ve korsan olarak

operasyonlara katıldı. Osmanlılar ise sınır bölgelerinde ağırlıklı olarak Anadolu köylülerinden ve çobanlarından oluşan hafif bir süvari olan Akıncılarla hareket ediyordu. Efendileri tarafından ezilen ve yeterince korunmadıklarına inanan Giritli Vilani, daha özgür ve daha iyi bir yaşam umdukları Türklere 1358’de kaçtı. Bu sebepten Senyör Sanudo 1330’da Morali “ayrılıkçı”ların Türklerle olan etkileşiminden yakınıdır. Kardinal Bertrand v. Ostia’ya yazdığı mektupta, Latinlerin yardım etmemesi durumunda Türklerin tüm Yunanistan’ı fethedeceğinden korktuğunu ifade eder. Ama bu yardımlar nasıl gelecekti? Roger de Flor komutasındaki Katalan birliği 1304 yılında Alaçehir yakınlarında Türkleri yenilgiye uğrattı ancak daha sonra Anadolu’nun Bizans bölgesinde tam anlamıyla bozguna uğradılar. Erkek ve kadınlar köle olarak, aile mülkleri ise özel amaçlar için kullanıldı; bunları en aşağılık küfürler izledi. Elde ettikleri ise bunca korkunç haksızlığa uğratılan yoksulun yoksulu insanların döktüğü gözyaşları oldu. Liderleri Roger’in ölümünde sonra arta kalan birlikler Türklerle birlikte hareket ettiler. Selanik yöresinde öylesine yağmaya giriştiler ki sonunda bu topraklarda horoz ötmez oldu. Bu dönemde Halkidiki’deki nüfus azalması %25 ile %45 arasında değişmektedir. Örneğin; Türk ve Katalan birliklerinin Hilandar manastırı ve çevresinde yaptıkları katliamları sonucunda azalan nüfusu aradan on yıl geçtikten sonra bile toparlanamamıştır. Türkler tarafından çıkarları ciddi biçimde tehdit edilen Venedik’in ne askeri ne de barbarlara karşı duracak siyasi gücü vardı. Türkleri mümkün olduğunca denizden uzak tutmaya, Türk fetihlerine karşı adeta bir set çekmeye çalıştılar. Türklerle, özellikle de Osmanlılara karşı kendi güçlerini dengelemek ve denizleri korsanlardan uzak tutmak istiyorlardı. Son olarak, Papalık sözü konusu olduğunda, yardım etmek için iyi bir iradeye sahip olduğu başından beri inkâr edilemez. Papa V. Clemens (1305-1314) bir haçlı seferinin düzenlemesi için 300.000 altın florini gözden çıkarmıştı. VI. Clemens birliği İzmir’e karşı örgütlemiş ve kadirga inşaatına kaynak sağlamıştır. 1344’teki başarılı girişim, 1347’deki deniz zaferi ve 1348’de Umur’un ölümü, Anadolu’da bulunan Yunan nüfusu arasında yeni umutlar doğurmuştu. Latin taarruzunun barbar akınını durduracağına inanılıyordu. İzmir limanının alınmasıyla Yunanlılar Doğu sorununun çözüldüğü yanılışına kapıldılar. 1352’de Filedefiya’dan bir elçi Papa VI. Innocentius’a gitti ve bütün mal varlıklarını Papa’ya aktarmak ve sadece inançlarını korumak istiyorlardı. Papa’nın Yunan cevabı ise yıkıcıydı: Yunanlılar, edebi sıkıntılardan kurtulabilmeleri için bölücülükten vazgeçmeli ve Roma’nın öncülüğünü kabul etmeliydiler. Manevi kurtuluşlarını dünyevi sıkıntılarının üstünde tutacaklarını umuyordu. Zaten doğru imana sahip olsalardı, Tanrı (!) onlara 1000 Türk’ü yenecek gücü de verirdi!

Avignon Papalığının Avrupa siyasetine dahil olması gücünü şark sorununa çevirmesine izin vermedi. Bu yüzden az ya da çok boş vaatler ve acınası dayanışma bildirimleri ile ortada kaldılar. Fransa, İngiltere ve İspanya gibi büyük Avrupa güçleri de kendi sorunlarıyla fazlasıyla meşguldüler. Böylelikle, 100 yıl sonra Batı’nın Türkleri sürüp atmaya ciddi bir şekil de

Düşünceli, D. K. (2020). Ernst Werner, Jaannis Kantakuzinos, Umur Paşa ve Orhan. ANKARAD, 1(2), 669-682.

düşünmediği kanısına yol açacak olan gelişme daha 14. yüzyılda başlıyordu. Batı'dan umudu kesen İtalyan Denizci Cumhuriyetleri Türk İmparator ile anlaştılar.

Böylece Bizans tek başına kaldı. Doğuda Anadolu Emirliği, kuzeybatıda Sırp genişlemesi ve Batıda Venedik ve Cenova gibi İtalyan Denizci Cumhuriyetleri'nin boğucu hakimiyeti arasına sıkışmıştı. İçeride ise üç ayrı gelişme eğilimi birbirleriyle mücadele halindeydi: Federalizm, Mutlakiyetçilik ve Kentsel Cumhuriyetleşme. Birinci ve ikinci girişim her ne kadar hiçbir şekilde görüş olarak birbirlerine benzemeseler de ortak düşman olarak gördükleri feodal bölünmeye karşı geçici olarak Apokafkos döneminde birleştiler. Kentler devlet cumhuriyetine götürürdü ama mutlakiyetçiliğe değil. Gorjanov, Selanik'teki Zealotlar ile Apokafkos arasındaki bağın bir hata olduğu görüşündedir, çünkü uygulamada feodal tepkinin tohumlarını içeren ikili kural oluşturuyor. Öte yandan, Zealot ilkesinin tutarlı bir şekilde uygulanması -herhangi bir ayrıcalık olmaksızın tüm vatandaşların özgürlüğü ve eşitliği- mümkün olamazdı çünkü bu fikirler zamanlarının çok ilerisindeydi.

Halk kitlelerini silahlandırmak Apokafkos-Kalekas grubu için “federal yanlıları” kadar uzaktı. Her iki grubun da Türk paralı asker alımı yapması bunun yeterli kanıtıdır. Burada ortaya çıkan tek soru, kurbanların kendilerini paralı asker olarak mı hissettiği ya da her iki tarafta da trajik bir hata, felakete yol açacak siyasi bir yanlış hüküm olup olmadığı idi. Bunu anlamak için önce Aydınoğlu Umur Paşa'ya dönelim.

2. Aydınoğulları'nın Köle Ticareti

İzmir limanı ile birlikte kıyı emirliği, 1080-1090 yıllarında Selçuklular ve Bizanslılar arasında şiddetli mücadeleye sahne oldu. Padişahlar kendilerini savunmak için Oğuz boylarından Türkmenleri kullanırken İmparator Peçenekleri, Kumanları ve Oğuzları kullanmıştır. Ancak bu sınır bölgeleri kısa sürede iki büyük güçten uzaklaştı ve hem Bizans hem Türk tarafı kendi yoluna gittiler. 13. yüzyılın ortalarından itibaren sınır bölgesi emirlik haline geldi. O dönemde Aydınoğulları, Kütahya ve Denizli çevresine yerleşmiş olan Germiyan'a bağlıydı. Batı Anadolu'nun fethini tamamladılar. Saruhan, Karesi ve İnanç gibi tüm kıyı beylikler Germiyan'a tabiydi. Aydın adı bir aşiretten değil, bir aşiret şefinden gelmektedir. Aydınoğlu Mehmed Bey (1308-1334) tarihsel olarak somut ve etkili olan ilk beydir. Germiyanoglu Yakub Bey'in subaşığıdır. Mehmed, Emir v. Menteşe ve onun damadı Sasa Bey ile Aydın'ı fethetti. 1307-1308'de Emir Sasa Bey'i öldürttü ve beyliği kendine tahsis etti. Hem Mehmed Bey'in hem de oğlu Umur'un (1334-1348) yönetimindeki korsanlık faaliyetleri, emirliğin ana gelir kaynaklarından biriydi. Yunan akını buralarda özellikle güçlüydü. Bu kıyı bölgeleri Bizans döneminde filoya asker alımının ana üssüydü. 1284'teki deniz donanmanın silahsızlanmasının ardından Yunan denizcilerin artık korsan olarak Türk bayrağı altında Yunan sularını işgal eden Menteşe Emirliği'ne katılımı arttı. Yerli kıyı nüfusu ve Türk deniz gazileri sadece Menteşe'nin değil, Aydın'ın da deniz gücünün temelini

oluşturuyordu. Umur'un gücünün ana temeli ise İzmir idi. Liman, transit ticarete hizmet ettiği gibi el sanatları üretiminin (altınla iç içe dokunmuş ipek kumaşlar) merkeziydi. Bu da emire güçlü bir filoyu sürdürmek için mali imkân sağladı. Arap tüccar İbn Battuta, Umur'un öncelikle köle elde etmek için yola çıktığını ifade eder. Köle ticaretinden elde ettiği ganimeti cömertçe halka dağıttı. Elimizde Türk tarafında ilk elden kaynaklardan alınan ve bize Aydınoğlu Umur Bey zamanı hakkında bazı bilgiler veren Düsturname-i Enveri kitabı var. Kitabın odak noktası emirin icraatlarıdır. Yazar, kitabında kahramanı Gazi olarak adlandırdığı Umur Bey'i yalnızca kutsal savaşı düşünen dindar bir savaşçı olarak tasvir ediyor. Kitapta ayrıca Umur'un 1342'de Kantakuzinos ile karşılaştığında, imparatorun kendisini davet ettiği ziyafete katılmak yerine dua etmeyi tercih ettiğini ve oruç tutarak savaşa hazırlandığı belirtiliyor. Wittek, Umur'un taşıdığı bu savaşçı ruhunun kara ve deniz savaşlarında elde edeceği gazilik unvanı için önemli bir özellik olduğunu vurgular. Umur din ve askeri işleri birleştirmişti. Bu 13. yüzyılın sonunda Türkmen emirlerine verilen ve savaşçı dervişlerden aldığı Paşa unvanından anlaşılıyordu.

Ancak Umur'un temel özelliği insanları tuzağa düşürmekti. Düsturname-i Enveri'de, Sakız Adası'nda veya 1334/35 Monemvasia'da veya 1341'de Eflak'ta olmak üzere her iki cinsiyetten gençleri yakalandığı birçok yerde geçmektedir. Alexandrescu-Dersca Umur'un bu köleleri Lidya'nın harap bölgelerini yeniden canlandırmak için kullandığından şüpheleniyor. M. E. ise Umur'un köle satarak karlı bir ticaret yaptığına düşünüyor. Örneğin Giritli feodal beyler, atlarının çoğunu kıyı emirliklerinden ithal etmekle kalmıyor, aynı zamanda işçilere ihtiyaç duydukları için çok sayıda Slav ve Yunan kölelerini de ithal ediyorlardı, diğer yandan Rodos gibi büyük köle pazarında köleleri satarak yüksek karlar elde ediyorlardı. 1393'te Senato, Girit'in işgücü sıkıntısı çektiğinden 50 yaşındaki kölelerin bile satın alınması için büyük miktar parayı kullanıma sundu. Umur'un Kantakuzinos ile anlaşması ona Avrupa'da toptan insan ticareti yapabilmesi için eşsiz bir fırsat sundu. Umur'un Bizans İmparatorluğunu ya da diğer Avrupa şehirlerini ele geçirme gibi hırsları yoktu. Methiyesi Kantakuzinos'un "kölesi" olduğunu iddia etse de imparatorun tam tersi bir iddiayı gerçek değerine almak kadar, bundan devlet hakkında bir sonuca varmak yanlış olur. Kişisel dostluğu göz ardı etmemiş iki adam arasında bir çıkar ilişkisi vardı. Kantakuzinos'un askeri olarak emire ne kadar bağımlı olduğunu görmüş-tük ancak birlik Umur için de değerliydi çünkü ona sadece ganimet değil, aynı zamanda bir Yunan-Latin iş birliğine karşı koruma da sağladı. Kantakuzinos, 1347 sonbaharından Aydınoğullarına karşı Hristiyan saldırılarına katılmak zorunda kaldığında itibarını kaybetmemek adına önceden diplomatik adımlarını gizlice Paşa'ya bildirdi ve Sırlara karşı Umur'dan daha fazla yardım istedi.

Sonuç olarak, Umur, Kantakuzinos'u ve partisini hayal kırıklığına uğratmadı, aksine onlara ihtiyacı olan tek ve önemli şey olan asker desteği sağladı. Umur Yunan-Latin halkından yüklü miktar ödeme aldı ancak kendisi

için çizilen sınırları asla aşmadı. Özünde, federal hükümet eski tarz bir ücret sözleşmesinden başka bir şey değildi, sadece biçimi yeni koşullara uyarlanmıştı. Böylece vatan satılmadı, vatana ihanet ihtimali ortadan kaldırıldı.

3. Osmanlı fethi – Bizans sefaleti

Kantakuzinos, Anadolu emirleri arasında yeni bir müttefik aradığında durum tamamen değişmişti. Çünkü Umur Bey, Latin birliği birliklerince kendi beyliğinde mahsur kaldı ve en nihayet İzmir limanı savaşında öldü. Bunun üzerine Kantakuzinos Anadolu'da kendine yeni müttefikler aramak zorunda kaldı ve Anadolu'daki en güçlü Türk kara gücü Orhan'a yöneldi. Şüphesiz, Umur'la olduğu gibi Orhan'la da benzer bir anlaşmaya varmaya hazırdı. Orhan'ı olabildiğince yanında tutmak için güzel kızı Theodora'yı gelin olarak verdi. Grigoras, Bizans diploması tarihinde görülmemiş bu sıra dışı adımı, bu evliliği uzun süredir isteyen ve Kantakuzinos'un istediğini geri çevirmeye cesaret edemeyen Anadolu beylikleri arasında en güçlü adam olmasıyla açıklıyor.

Rakibi Apokafkos'un 1345 yılında Orhan'ı kendi safına çekmek için ve desteğini almak için hediyeler yüklü bir elçi gönderdiğini biliyoruz. Ancak Orhan'ın çok farklı planları vardı. O, Umur'a benzemiyordu. Oğlu Süleyman'ı, Stefan Duşan'a karşı kayınpederine yardım etmek için 1347'de 10.000 adamla Avrupa'ya gönderdiğinde Osmanlılar zaten Bizans topraklarını sanki düşman topraklarındaymışçasına yağmalamaya başladılar ve Sırp-Bizans meselesini hiç umursamadılar. Bizans komutanı Michael Kantakuzinos'a danışmadan Çanakkale Boğazından Bitinya'ya ganimetle yüklü geri döndüler. N. Jorga Osmanlı birlikleri kendilerini en yüksek teklifi verene satan paralı çeteler olarak tanımlıyor. Osmanlıların ne Balkanlar'ı ele geçirme ne de orada yeni bir devlet kurma peşindeydiler, onların tek isteği av içgüdülerini tatmin etmektir.

İkinci söylediği doğal olarak Anadolu'da Osmanlı gücünün başlangıcı için de geçerlidir. Sıradan askeri birlikler Balkanlar da av da aradı ama yine de ilerlemenin karakteri, Saruhan ve Aydın'dan gelen Türk akınlarından temelde farklıydı.

Osmanlı genişlemesi, sıradan bir askeri fetih ya da iktidar değişikliği değil, gerçek anlamda bir fetihtir. Bu ilerleme kaynağını Anadolu'dan değil aksine Orta Asya'dan alan büyük bir halk göçü, bir sömürgeleştirme hareketiydi. Bu nüfus değişiminin aşamalarını ayrıntı olarak incelemek bu makalenin amacı değil. Durumu açıklığa kavuşturmak için sadece birkaç örnek ele aldık. R. Grousset bir keresinde bozkırın bir bakıma Asya'nın Germenleri olduğunu ve deyim yerindeyse kültürel imparatorluklarına sultanlarını ve kutsal oğullarını vermeye mahkûm olduğunu yazmıştı. Göçebeler ve yarı göçebeler, dalgalar halinde ekili arazilere, feodal devletlere karşı hareket ettiler. Ömer Lütfi Barkan'a göre göçebeler erken Osmanlı devletinin en önemli unsuruydu. Isparta ve Denizli bölgesinde Moğol istilasından önce 200.000 Türkmen çadırı vardı. Ankara ile Kastamonu arasında göç

eden Kayı'nın sayısı ise 30.000 çadır kadardı. 1071'den (Malazgirt Savaşı) sonraki yıllarda 10.000 Türkmen Anadolu'ya akın etti. 1185 ile 1187 yılları arasında Horasan'dan yeni bir göçebe dalgası ülkeye ulaştı. Göçebe seli, Orta Asya'daki Moğol zaferinden ve İslam dünyasına boyun eğdirilmesinden sonra zirveye ulaştı. 70.000 Harezmili göçebe Anadolu'ya göç etti. Bunları Cengiz Han'ın ölümünden sonra Azerbaycan ve Anadolu'ya yerleşen yeni kitleler takip etti. Bu göçebe Türklerin Ermeni-Bizans nüfusu tarafından asimile edilmesi söz konusunu olamazdı. İranlı dervişler de göçebelerle birlikte ülkeye geldi. 10. yüzyılda Türklere İslam'ı tanıtmışlar, pagan-şaman fikirlerinden yola çıkarak onlara "ikinci dereceden" bir İslam öğretmişlerdi. İranlı dervişlerin Şii eğilimleri meşhurdur. İranlı dervişler Anadolu'da sadece misyonerlik yapmamışlar, aynı zamanda Türkmen aşiretlerin İslami halk kültürüyle temas kurmasını sağlayan örgüt görevini üstlenmişlerdir. Ayrıca kolonileşmede de etkin rol oynadılar. Çorak ve boş arazilere yerleştiler. Latin Benedikt Tarikatı ve Sistersiyenler gibi genişlemeden öncede de sonrada varlardı.

Osmanlı hükümdarları en azından Orhan'dan beri bu hareketin ön saflarında yer aldılar. Göçebe nüfus baskısı ve Anadolu'daki ekonomik kriz ülkeyi harekete geçirmişti. Askerler ve yetkililer her taraftan hükümdara baskı yaptı ve gergin durumdan bir çıkış yolu olduğunu belirttiler. Osmanlı'nın ilk devlet teşkilatının Orhan'ın altında başlaması muhtemelen tesadüf değildi. Kendisinden sonra en yüksek gücü elinde bulunduran vezir görevi gören Paşalık sistemini kurdu. 1359 yılına kadar Paşa lakabını kullanan en büyük oğlu Süleyman'dı. Muhtemelen Müslüman ilahiyatçıların ve alimlerin etkisiyle, fethedilen alanlar vilayetlere ve sancaklara bölündü. Başlarında bir subaşı veya bir Sancakbeyi vardı. Sınır bölgelerini uç beyler komuta ediyordu. Yargı yetkisi yerel olarak kadılar tarafından kullanılırdı. Hem atlı hem de piyadelerden oluşan ve daimî bir orduya giden ilk adımı temsil eden yaya adında özel bir kuvvet organize ederdi. Umur ve Kantakuzinos ile Kantakuzinos ve başkentteki muhaliflerinin karşı karşıya oldukları tehlikenin boyutunu ne ölçüde anladıklarını bilmiyoruz. Muhtemelen her ikisi de ganimet ve ödeme vaatleri karşılığında Türk ordusunu planları için kullanabileceklerine dair aldatici bir umut taşıyorlardı. İmparatorluğu teslim edeceği Kantakuzinos'un bile aklına gelmemişti. Ama rüzgârın artık başka yönden estiğini hızlı bir şekilde anladı. 1352'de Süleyman, Gelibolu yarımadasındaki Çimpe Kalesi'ni işgal etti. 1354 baharında özellikle Trakya'nın kıyı bölgelerini vuran ve neredeyse tüm surları yıkan büyük depremin ardından Süleyman, büyük çaplı askeri ve kolonileşmeye hareketleri başlattı.

Kantakuzinos Orhan'ı protesto etmek için harekete geçti ancak parti mücadelesi ve İtalyan Denizci Cumhuriyetleri'ne karşı olan muhalefete bağlı olduğu için hiçbir savunma önlemi alamadı. Süleyman'ın Gelibolu işgali Kantakuzinos'a darbe vurdu. Türkler ele geçirdikleri duvarları eskisinden daha sağlam ve güçlü bir şekilde onardı ve genişletti. Süleyman Türkleri buraya yerleştirdi ve burada kolonileştirdi. Her yerde kadın ve çocuklarla

birlikte Trakya'da sömürgeci olarak ortaya çıkan aşiret yoldaşlarının önünü açtı. Mali sıkıntıya rağmen İmparator, en azından Gelibolu'nun yeniden boşaltılması karşılığında büyük meblağlar teklif etti. Elbette Gelibolu'yu bırakmak ne Süleyman ne de Orhan için söz konusu bile olamazdı. İmparator'un durumu vahimleşiyordu. V. Ioannis'in bir Ceneviz Korsanı ile ittifak kurduktan sonra Grigoras'ın söylediği gibi, Kantakuzinos'un krallığı kendi elleriyle Orhan'a verdiği apaçık ortadadır. Her halükârda, tahtını bırakmak ve siyasetinin başarısız olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Oynadığı kumar başarısız olmuştu. Kariyerinin sonunda ise İtalyanların kendi konumlarını koruyup pekiştirmiş olduklarını er ya da geç kabul etmek zorunda kalmıştı. Venedik'e güvenerek Cenevizlilerle mücadeleye girdi. Ülkesinde getirdiği ithalat vergisi Cenevizlilere diz çöktürmeyi başaramadı, aksine bu vergi ülke içindeki gıda fiyatları artmasına yol açtı. 1353'lerde Ceneviz tüccarlarından gelen tüm mallar yine gümrük muafiyeti uygulamak zorunda kaldı. Venedik ayrıca tahılını Bizans'ta uygun fiyata satmaya başladı. Yavaş yavaş büyük Bizans kentlerinin tüm pazarlarını Venedikliler ve Cenevizliler tarafından ele geçirildi. Kayıp filonun yerini hiçbir şey alamadı. Bu durumda bile Orhan ile girdiği riskli ittifak işe yaramadı. Aksine İmparator ve Venedik ile savaşıyan Cenevizliler, Bizans örneğini takip ederek Osmanlılarla bir anlaşma imzaladılar. Orhan'a askerlerini Venedik yönetimindeki Mora'ya göndermesi için savaş malzemesi sağladı, aynı zamanda Süleyman ve atlıları da Trakya'yı ziyaret etti. Venedikliler, 1333'te Girit'teki yerel makamlara tahıl ve at ithalatı müzakere etmek üzere Osmanlı hükümdarlarıyla bir anlaşma imzalamalarını yetkili kıldıklarında bu politikada rakiplerinden çoktan öne geçmişlerdi. 1341'de Kantakuzinos'un tasarladığı cesur plan ve projelerden geriye hiçbir şey kalmamıştı.

Bizans'ın iktisadi ve toplumsal varlığı 13 yıl öncesine göre azalmış, dış siyasi konumu zayıflamıştı. Ancak "mutlakiyetçi"lerin siyaseti de başarısız olmuştu. Apokafkos ve Kalekas, soylulara diz çöktürmeye veya tasfiye etmeye saray aristokrasisi ve kentli Halk Partisi'nin yeteceğine inanıyordu. Bu hesaplama da bir işe yaramadı. Santrifuj kuvvetler tahmin edilenden çok daha güçlüydü. Her şeyden önce, maddi kaynaklarını savaşa hazır paralı askerleri işe almak için kullanacak dikkate alınmamalıydı. Hükümetin alt sınıflarla birleşmesi de ılımlı güçleri gücendirdi ve onları muhaliflerin kampına sürükledi. Bu tutum, "Bir Zengin ile Bir Yoksul Arasında Diyalog" adlı kitapta ifade edilmektedir. Yazar, Aleksios Makrembolites, başlangıçta sosyal görüşleriyle Halk Partisi'nin yanında yer aldı ve onun toplumsal görüşlerini savundu. 1346'nın sonunda ise Kantakuzinos'un safına geçti. Ona göre ordunun mevcut sosyal koşulları zor kullanarak değiştirmektense yoksul ve zengin arasındaki toplumsal çelişki evlenme yoluyla aşılabilirdi. Elbet ki Apokafkos imparatorlukta egemen sınıfların devrilmesi ya da "zengin"lerin paroikoi ve penetes lehine soyluların mülksüzleştirilmesini düşünmedi. Michael adını ancak babasının ölümünden sonra alan ve Bulgar bir Çar'ın kızıyla evlenen Zealotlar lideri Michael

Palaeologos'un Nea Patra'nın Despotunun oğlu olduğu doğrusa da Zelot Partisi'nin *megadükü* önlemini almıştı. Michael'in oğlu Konstantin, Apokafkos'un arkadaşıydı. Meşrutiyetçiler kazansaydı, bu koşullar altında anlaşma çok çabuk bozulurdu çünkü Zealotlar krize radikal bir çözüm istiyorlardı. Bundan bağımsız olarak, Selanik benzeri daha fazla şehir olsaydı bu anlaşma o zaman devleti güçlendirmenin en umut verici yolu olurdu! Ancak bu şekliyle, tutarlı ve uzlaşmaz anti-feodal halk yönetimi ne başkente ne de Edirne'de tam karşılı olmayan benzersiz bir fenomen olarak kaldı. Burada gerçekleşen neredeyse eşsiz bir büyük şehrin kaderidir. Açık savaşta feodal asaleti yenmek için yalnızca bir veya iki şehrin gücü yeterli değildi. Ülkedeki köylü eylemleri başlangıçta bazı başarılarla sahip olsa da askeri bir sonuca ulaşamadı. Apokafkos'un yaptığı sadece paralı asker almıydı ve böylece düşmanın iç savaşın başından beri kullandığı yöntemin aynısıydı. Yerel yöneticilere taviz vererek karşı cephenin bölünmesi ise Dük'ün aklına gelmiş gibi görünmüyordu. Bu savaşta her şeyi başarmak istiyordu ama hayati da dahil olmak üzere her şeyini kaybetti.

Osmanlıların bu karışık durumdan yararlandığı için onları suçlamak yersizdir. Aynı durumda Bulgar ve Sırp çarları da Osmanlı'nın yaptığını yapardı. Bu davranışın ardında yatan nedenleri aramak ve kimin suçlu olduğu sorusuna cevap bulmak, tarihi kişiliklerin bireysel amaçlarını ve niyetlerini anlamakta yardımcı olabilir ancak tarihi olayları açıklamada faydası olmaz. Frances ve Sjuzumov imparatorluğun çöküşünün nedenini, feodal soylularının ve dolayısıyla yönetici sınıfın başarısızlığından ziyade kişilerde buluyor. Bu kişilerin Türklerle yaptıkları anlaşmalar vatana ihanet anlamı taşıyordu. Egemenler, sırf kendi sınıflarını kurtarmak adına kendi devletlerini feda etmekten çekinmediler. Bu görüş gerçeğin bir tarafını aydınlatmış olabilir ancak tamamını değil. Baktığımızda devletin feodal soylular tarafından barbarlara devredilmesi söz konusu değildi. Frances'in şiddetle eleştirdiği ve İmparator'un bizzat Gelibolu Yarımadası'na Türklerin yerleşmelerine izin verilmesi bile Bizans tarihinde yüzyıllardan beri uygulanan ve yüzyıllardır örneğine rastlanan bir pratikten başka bir şey değildi. Feodal Parti devleti teslim etmek yerine kendi ideallerine göre yönetmek ve hükmetmek istiyordu. Ancak objektif olarak Türklerin Avrupa'ya geçişini kolaylaştırmış oldular. Merkezileşme mücadelesi tüm Avrupa feodal devletlerinde yoğun ve şiddetliydi. Gördüğümüz kadarıyla bu doğal bir süreçti. Devrimci halk kitleleri hiçbir yere dahil edilmedi. Latin dünyasındaki alt sınıflardan duyulan korku Yunan ve İslam dünyasındaki duyulan korkudan az değildi. Bizans'ın tarihsel trajedisi içerideki krizin dış tehditle çakışmasıydı. Üç ayrı gelişme eğiliminin -Federalizm, Mutlakiyetçilik, Kentsel Cumhuriyetleşme- çatışması Türklerin batıya ilerlemesi ile aynı zamana rastladı. Egemen sınıfın tüm fraksiyonlarıyla birlikte durumu yanlış değerlendirdiği inkâr edilemez. Ancak Osmanlılar Avrupa'nın yolunu davetsiz de bulurdu.

Buradan çıkarılacak sonuç: devletin iç gelişim süreci önemlidir ancak dış etkenler göz ardı edilmemelidir. Tarih dediğimiz şey insanların aynı

Düşünceli, D. K. (2020). Ernst Werner, Iaonnis Kantakuzinos, Umur Paşa ve Orhan. ANKARAD, 1(2), 669-682.

zamanda hem oyuncu hem yazar olduğu düzenli ve doğal bir süreçtir. Ancak tarih düz bir çizgide değil, bazen devasa adımlarla bazen zikzaklarla bazen de kıvrımlarla yol alır [Karl Max]. Tarihsel materyalizmin geç Bizans dönemi gibi çelişkili tarihsel dönemlere uygulanması, yukarıda atıfta bulunduğumuz çalışmaların da bir kez daha gösterdiği gibi birinci dereceden bir denklem değildir. Umarız ki yapılan bu çalışma da sizler için bir denklem olmamıştır.